

SAİT ÇETİNOĞLU: Ermeni Emval-i Metrukeleri Üzerine

Posted on 02/10/2014

Agos Gazetesini'nin kurucusu ve Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink'in hedef alınarak herkesin bilgisi dahilinde ölüme götüren sürecin Ermeni olmasının yanında dile getirdiği üç önemli nokta vardır: birincisi, 1915 yılında Ermeni halkının başına gelenleri Soykırım olarak nitelemesi, ikincisi Ermeni yetimleri, üçüncüsü de Ermeni mallarına ne oldu? Biz bu yazıda Hrant'ın sorduğu üçüncü soru çerçevesinde bir tartışma açmak ve tartışmaya katkıda bulunmak amacındayız.

Emval-i metrukeler üzerine Türkçede derinlemesine yapılmış bir araştırma yoktur. Konu üzerine en kapsamlı araştırma 1970 yılında Beirut'ta yayınlanan Levon Vartyan'ın yaptığı Ermeni 15'i ve Ermeni Emvali Metrukeleri -Türk Belgeleri Işığında İncelemeli Bir Bakış - (Haygagan Dasnihingi yev Hayeru Lkyal Kuykeri) adlı araştırma olup bu Ermenice yayının Türkçe'ye ve başka dillerde yayınlanması konunun daha kapsamlı tartışılmasına hizmet edecektir. Vartyan' 1915'in gerekçesinde şu yargıyı dile getirir: "Kürt kökenli Ziya Gökalp'ın turancılığına temel yaratmak için 1. Dünya Savaşı'nda bu topraklarda Ermenilerin yaşamaması gerekli idi . Bu topraklarda gayrimüslim toplulukların varlığı 1915'i yaratmak için yeterli sebepti." [1] Emval-i metruke yönetmeliğinin de bu konuda açık olduğunu da ilave eder: "16 Mayıs 1915 tarihli yönetmeliğe göz atan herhangi bir kişi, geride bırakılan Ermeni menkul ve gayrimenkul malların hakiki ve hukuki tek sahibinin Türkler olduğunu görür" [2]

Araştırmacıların bildiği gibi Osmanlı, kayıtlarında titizdir. Kayıtların yönetimin istediği şekilde düzenlendiği ve dikkatli olunmasına dair bazı kişilerin itirazları olsa da Osmanlı herşeyin kaydını tutmaya gayret etmiş ve önemli belgeler bırakmıştır. Bu husus Ermeni emval-i metrukeleri için de geçerlidir. Hariçteki talan imkanı ordan kalkan Osmanlı'nın 1.

Savaş sırasında kendi vatandaşlarını bin yıllardır yaşadıkları topraklardan sürerek varını yoğunu tek kuruşuna kadar elinden alması olarak bir iç talan uygulaması olan ve Ermenilerin Soykırımıyla neticelenecek olan tehcir esnasında Ermenilere bıraktırılan menkul ve gayrimenkulleri üzerinde oldukça titizdir. Osmanlı bunlar üzerinde ortak istemez, Soykırım sürecinde Ermenilerin canına kast edenlerin hiçbirini soruşturamaz ve cezalandırmazken, Ermenilerin geride kalan malları üzerinde oldukça titizlenir, Soykırım sürecinde açılan soruşturmalar bu Ermeni mallarının kullanımı ile ilgilidir. Milli yararı kişisel yarara dönüştüren bir kısım alt düzeyde İttihat ve Terakki mensuplarını soruşturmaya tabi tutar. Canilere dokunmaz.

İskan ve Aşair Umum Müdürlüğünün yazışmalarının bir bölümü Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde, Toprak İskan Genel Müdürlüğü evrakları arasındadır. Bunlara ilişkin kataloglar incelendiğinde İttihat ve Terakki'nin tehcir ettiği Ermeni gerekse Elen emval-i metrukelerine ne kadar önem verdiği görülür. Dahiliye vekaleti yani Talat neredeyse tek tek takib etmiştir. Bu arşivde emval-i metrukeler ile ilgili herşey vardır. Komisyonların teşkili, atamalar, yer değiştirmeler, izinler ve azillere ilişkin kayıt ve belgeler katalogda sayfalar dolusu yer almaktadır. (katalogun sahifelerinin fotokopisini okurlara sunarak daha açık fikir edinmesini isterdik lakin arşivden katalogların kopyasının alınmasına izin verilmemektedir) Ancak emval-i metruke komisyonlarının düzenlediği listeler yoktur. Bu kadar ayrıntı olduğuna göre listelerin de olması gerekir ki kanımızca da vardır ve özellikle ayıklanmıştır.

Bu arşivde yaptığımız araştırmada üç adet listeye rasladık. Birincisi Kilis, İkincisi Antakya/Belen, üçüncüsü ise bugün Suriye Arap Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalmış olan ve TC sınırına yakın İdlib kenti Cısr-i Şugur mıntikasına ait emval-i metruke listeleridir. Toprak ve İskan Genel Müdürlüğü arşiv belgelerine genel olarak baktığımızda bu belgelerin, önemli belgeler ayıklanarak incelemeye sunulurken ayıklama sırasında gözden kaçıp önemsiz arşiv evrakları arasında kaldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu kadar ayrıntıya yer verilirken neden asıl belgeler ortada olmasın?

Tehcir'in vuku bulduğu nispeten küçük yerleşim bölgeleri olan bu kasabalardaki emval-i metruke komisyonlarının cetvellerinde önemli bilgilere ulaşmaktayız. Listelerin tektip olarak düzenlendiğini görmekteyiz. Listelerin birbirinin aynı olması merkezden örgütlendiğinin ipuçlarını vermektedir. Listelerde tehcir edilen Ermenilere ait her türlü bilgilere ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Kilis kasabası emval-i metruke cetvelinde[3]:

Sevk olunan nüfusları Toplam: 3879 (inas 1917, zükür 1762)

Metruk emval ve eşya-yı menkullerin mikdarıyla kıymeti: 1.944.000 kuruş

Hayvanat zahair ve bedeli: 124.816 kuruş

Eşya-yı ticariye kıymetinin mikdarı. 65.271 kuruş

Mecmu'-i kıymetleri 190.087 kuruş

Metruk emlakların mikdarıyla adedi:

Zeyt ma'sarası: 4 baz

Fırın:3

Han: 3

Dükkan: 93

Hane:395

Kıymet-i mecmuası: 1.678.348 kuruş

Metruk arazilerin mikdar ve dönümanı

Keza dahili defter edilen kavaklıklar: 11.955

Bugüne kadar vaz'-ı yed konulan bahçeleri: 62

Bugüne kadar yazılan zeytinlikleri: 33548

Bugüne kadar dahil-i defter edilen bağları: 257.627

"İşbu cedvelin hane-i mahsusalarında muharrer olduğu üzere şimdiye kadar tahrir ve vaz'-i yed olunan emlak ve arazi mikdar gösterildiği gibi ilaveten arz olunur."

"İşbu cedvel Emval-i Metruke Komisyonu kuyuduna muvafık olduğu tasdik kılınır.

23 Kanun-i evvel 331 [5 Ocak 1915]

Belen Kasabası Emval-i metruke listesinde.[4]

“Halep vilayeti dahilinde Beylan kazasında sevk olunan Ermeni milletine aid cetvelidir”

Sevk olunan nüfus: yekün: 2.326 (inas 1100, zükur 1226)

Yekün metruk emval ve eşya-yı menkulenin kıymet-ı mecmuası: 895.300 kuruş

Kıymet-ı mecmuası: 3.547 kuruş

Eşya-yı beytiye 246 kuruş

Metruk emlak

Değirmen 4

Dükkan: 96

Hane: 395

Kıymet-i mecmuası: 857.800 kuruş

Metruk arazi.

Bağ ve bahçe dönüm: 2688

Tarla dönüm: 5860

“Beylan kazasından sevk olunan Ermenilerin emval-i menkule ve gayr-i menkuleleriyle mikdar-ı nüfuslarını havi kılınan cedveli kuyuda muvafıktır”

22 Kunu-i evvel 331 [4 Ocak 1915]

Halep Vilayeti Cısr-i Şugur Kazası ve Muradiye Nahiyesi[5]

Listede Karaduran, İkizoluk, Gürgene ve Keseb (Kesab) ve tevabii karyelerinin metruk emval ve eşyayı menkul mikdar-ı kıymeti ve tehcir edilen nüfus ayrıntılandırılmıştır. Söz konusu bölge Yayladağ ve Samandağ ilçeleri sınırının öte yanına düşmektedir.

Karaduran:

Sevk olunan nüfus: 1.255 (inas 648, zükur 607)

Eşyayı beytiye 3.719 kuruş 10 para

İkizoluk:

Sevk olunan nüfus: 315 (inas 175, zükur 140)

Eşyayı beytiye: -

Gürgene:

Sevk olunan nüfus: 437(inas 238, zükur 199)

Eşyayı beytiye:-

Keseb (Kesab) ve tevabii

Sevk olunan nüfus: 3.225 (inas 1564, zükur 1691)

Eşyayı beytiye: 5.514 kuruş 35 para

Yekün:

Sevk olunan nüfus: 5.262 (inas 2625, zükur 2637)

Eşya-yı beytiye:9.233 kuruş 35 para

“İşbu istatistik cedveli aslına mutabıktır. Cisir kaymakamı” 19 Kanun-i evvel 331 [1 Ocak 1915]

Bu Ermeni emval-i metrukelerinin nasıl kullanıldığına dair Orta Anadolu’dan ibretlik bir belgeye de aşağıda yer veriyoruz:[6]

Niğde Emval-i Metruke Tasfiye Komisyonu

518 Mahrem

Dahiliye Nezaret-i Celilesine

Devletlü Efendim Hazretleri

Bazı makamattan buradaki Me’murluklara veya kumandanlıklara ve bazan da doğrudan doğruya mutasarrıflığa Ermenilerin Emval-i metrukesinden lüzumu görülen şeylerin alınmasına dair hod be hod emirler geliyor. Bunlar da bizden mütemadiyen mutalebede bulunuyor. Mesela; bir taraftan Konya Posta ve Telgraf Başmüdiriyeti kaza merkezlerindeki Ermeni hanelerinden münasip görülenlerinin postahane ittihaz edilmek üzere alınması nezaretinden emredildiğinden bahs ve ifayı icabına dair liva dahilindeki posta mütebligatta

bulunuyor. Diğer taraftan menzil hat kumandanlığı arasına diriyetlerine Niğde'ye geleceği beyanıyla kendisine emval-i metrukeden bir oda tefrişini Menzil Nokta Kumandanlığına telgrafla emrediliyor. Öbür taraftan da Levazımat-ı Umumiye Riyaseti mutasarrıflığa yazdığı telgraflarla birçok gayr-i muayyen şeylerin buraya ve şuraya verilmesini emr ile bazı zabitanın gayr-i mahdud ve keyfi mutabelete meydan açıyor. Bu halin tevlid eylediği teşkilattan sarf-ı nazar emval-i metrukenin idare ve muhafazasına ait muamelatda kat'iyen te'min ve iradesi icabeden selamet ve emniyeti de şaibedar edeceği gibi diğer tarafların da bi'limtisal bir takım mutalebeye kalkışmaları dolayısıyla bazı su-isti'mallere de sebebiyet vereceği tabi'idir ki sırf bu nokta-i nazardan olsun ba'dema bu gibi hususadda usulen Nezaret-i celilelerine müracaat lüzumunun nezaretlere tebliğ buyurulması menut-ı re'y-i samileridir. Ol babda emr u ferman hazret-i menlehü'l-emrindedir.

11 Kanun-i evvel 331 [24 Aralık 1915]

Niğde Emval-i Metruke

Tasfiye Komisyonu ve Nezaret-i Celileleri

Evrak Müdiri

Batıdan tehcir edilen Ermeniler'den kalanların kullanımına dair harbiye nezaretinin ilginç yazısında, her türlü malın el konulmasına izin istenir:

Harbiye Nezareti

Levazımat-ı Umumiye Müdiriyeti

Seferberlik Kısmı 24247,1133[7]

Devletlü efendim hazretleri

Tekfurdağı'ndan [Tekirdağ] mahall-i ahara hicret eden [tehcir edilen] Ermeniler'den kalan hane ve dükkanlar küşad edildikçe cihet-i askeriyeye lüzumu olan nev'i erzak, eşya ve malzemenin itası [verilmesi] taraf-ı aliyelerinden Emval-i Metruke Komisyonu Riyasetine emr buyurulmuşken Dersaadet'den irsal olunan cedvelde bazı erzak ve eşya dahil bulunmadığından bahisle vermekten imtina' ettikleri 3. Kolordu Kumandanlığı Vekaletinden

iş'ar olunmuştur. Emval-i metrukeden her nev'i me'kulat, malzeme, eşyayı muytabiye, kereste, ecza, mevzuat, melbûsat ve edevat-ı miharikiye vesaireden her ne zuhur ederse listelerde dahil olsun olmasın behemmal cihet-i askeriye teslimi lüzumunun livayı meskure ile sair icabeden emval-i metruke komisyonlarına ta'mimen emr ve tebliğ buyurulması ve beyanı temenni olunur. Ol babda emr ü ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.

18 sefer 334 ve 13 Kanun-i evvel 1331 [26 Aralık 1915]

Harbiye Nazırı namına

Müsteşar

Dahiliye Nezareti askeriye'nin bu isteği acilen onaylanarak "cihet-i askeriyece icabedecek eşyanın yine liste dahilinden devam-ı itası zaruri bulunmuş olduğu arz" olunacaktır:

Dahiliye Nezareti Aşair ve Muhacirin idaresi

Dahiliye Nazırı devletlü Ta'lat beyefendi hazretleri tarafından

Harbiye Nazırı devletlü Enver Paşa Hazretlerine[8]

Tarih-i tesvid-i 29 Kanun-i evvel 331

Tarih-i tebyizi 31 Kanun-i evvel 331

Emval-i metruke-i merkume miyanında mevcut eşyadan cihet-i askeriye muktezi olabileceklerin bir listesi mukaddema taraf-ı ali-i nezaret-penahilerinden tanzim ve bu liste dahilinde cihet-i askeriye eşya tevdi lazım gelenlere tebliğ edilmiştir. tezkere-i aliyyelerinde mevzu-i bahs olan me'kulat, muytabiye, kereste, ecza, melbusat ve edevat-ı mihanikiye esasen dahil olduğundan bu babda ayrıca tebligat ifasına lüzum görülmemiş ve (boş) tarihiyle tezkere-i nezaret-penahilerinin "vesaireden her ne zuhur ederse" kaydındaki ıtlak ve iğlak gayr-i kabil-i tatbik görülmüş olmakla cihet-i askeriyece icabedecek eşyanın yine liste dahilinden devam-ı itası zaruri bulunmuş olduğu arz olunur.

29 Kanun-i evvel 331. [10 Ocak 19159]

Emval-i metrukeler ile ilgili yasal (!) mevzuat bunlara el konulmasından sonra çıkarılmıştır.[9] Bu konudaki belli başlı yasal (!) mevzuat ve etkileri ile gerek Meclis-i Meb'usan'da gerekse Büyük Millet Meclisi'ndeki konuşmalara ve tartışmalarla ilgili ayrıntılı bir kronolojik çalışma Nevzat Onaran tarafından yapılmıştır. Onaran'ın, Osmanlı'da ve Cumhuriyet'te Ermeni ve Rum Mallarının Türkleştirilmesi adlı bu incelemesi Belge Uluslararası Yayıncılık tarafından yayına hazırlanmaktadır.

Emval-i Metruke konusu oldukça karışıktır. Bu konuda Maliye Bakanlığı web sitesindeki Salahaddin Kardeş'in görsel sunumu[10] da oldukça muğlak olarak hazırlanmıştır. Malum olduğu üzere idare hukukunun idarenin içerekliliği ilkesi gereği idarenin işlemlerinin anlaşılması ve kılınması esastır. Zaten emval-i metruke konusu Vartyan'ın dediği gibi Hıristiyan halkının sahip olduğu varlıkların hukuk dışı olarak Türklerin ve manipüle edilen diğer Müslümanların el koymasına yönelik olduğundan, konunun anlaşılır olması zaten düşünülemezdi.

Buna rağmen 'Emvali metruke hesabı cari defterinin sureti kayıt ve istimali' ek nizamnamesinde de, emvali metruke hesabı cari defterinin sayfalarını nasıl düzenleneceğinin detayları açıklanır. Bu kayıt sisteminin, Ermeni mallarının tümünün neler olduğunun bilgisini bir araya getirmeyi hedeflediği anlaşılır.[11] Maliye Bakanlığınca hesap defterlerinde açılan bir hesabın kolaylıkla kapanmadığını, kapatılması için bir yığın işlemin gerektiğini bildiğimizden, tanıdığımız Milli Emlak Genel Müdür Yardımcılarına bu hesapların akıbetini gayri resmi olarak ısrarlı bir şekilde sormamıza rağmen bir karşılık alamadık. Bu emval-i metrukelerin en yoğun olduğu illerden biri olan ve defterdarlıkça bunların satıldığını bildiğimiz Adana Defterdarlığına Bilgi Edinme Yasası çerçevesinde sorduk. İstedığımız bilgiler için Defterdarlıktan böyle bir şey yoktur cevabını aldık. Ancak gerek Milli Emlak Genel Müdürlüğü, gerekse Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün hizmet içi eğitim seminerlerinde Emval-i Metruke konusunu hala programlarına almaları bu konunun Maliye Bakanlığında önemini koruduğunu göstermektedir.

Ermenilerin mallarıyla ilgili kanunu geçici kanun çıkarılmadan önce “30 Mayıs 1915 (17 Mayıs 1331) tarihli Meclis-i Vükela’nın, 13 Mayıs 1331/26 Mayıs 1915 tarihli Dahiliye Nezareti’nin 270 no’lu tezkeresinin okunması ardından Ermeni mallarıyla ilgili ilk karar alınır:[12]

“... Ermeniler’den nakli îcâb edenlerin.. terk ettikleri memlekette kalan emval ve eşyalarının ve yahud kıymetlerinin kendilerine süver-i münasibe ile (uygun biçimlerde) iadesi ve tahliye edilen köylere muhacir ve sari iskaniyle emlak ve arazinin kıymeti takdir edilerek kendilerine tevzii ve tahliye edilen şuhûr (kentler) ve kasabatda kain (mevcut bulunan) olup nakledilen ahaliye ait emvali gayrimenkule tahrir (gayrimenkulleri yazılır) ve tesbiti cins ve kıymet ve mikdarından sonra muhâcirine tevzî’i (dağıtma) ve muhâcirin ihtisas ve iştigâlleri haricinde kalacak zeytunluk, dutluk, bağ ve portakallarla dükkan, han, fabrika ve depo gibi âkârâtın bi’l-müzâyede bey’ (açık artırmayla satılması) veyahud icârî ile (kiralınmasıyla)... emvâl-i metrukenin te’min-i muhâfaza ve idaresi ve mu’âmelat-ı umûmiyye-i iskâniyenin tesrî ve tanzimi ve tedkik ve teftişi ve bu husûsda talimatname... tatbiki ve tali komisyonlar teşkil ile maaşlı memur istihdamı vazife ve salahiyetlerini haiz olmak ve doğrudan doğruya Dahiliye Nezaretine merbut bulunmak ve bir reis ile biri memurin-i dahiliyeden ve diğeri memurin-i maliyeden intihap ve tayin edilecek iki azadan terekküp etmek üzere komisyonlar teşkil edilerek mahallerde mezkûr talimatnamenin valiler tarafından icra-yı ahkam tensib edilmiş olduğunun cevaben nezaret-i müşarün-ileyhaya (işaret edilene) tebliği...”

İttihatçı hükümetinin bu kararında, bizzat adı verilerek Ermeni mallarının hem Müslüman muhacirlere verilmesi ve satılması hem de belirlenecek komisyonlar tarafından idare edilmesi öngörülmüştür. Sürgün kanununun hemen ertesinde kanun da değil bir hükümet kararıyla Ermeni mallarının ne yapılacağına yönelik bu karar, tehcirin hiç de geçici olmadığını resmi ilanır. Müslümanlar’a dağıtılmasının dışında geriye kalan malların yönetimi de tali komisyonlar tarafından idare edilecektir.”[13]

Ermeni malları ile ilgili İttihatçı uygulamaların kesintisizliği Kemalistlerce aşağıda

verdiğimiz kararda açıkça anlaşılmaktadır. Konu yine Hristiyanların maddi değerlerine el konulmasının karartılmasına yöneliktir.

“Maddeden maksat tehcir ve tegayyüp [kaybolan!] Rumların ve Ermenilerin Tekalifi Milliye ve harbiye mazbatalarını mahsup etmemektir. Çünkü gerek harbi umumiye, gerek istiklâl harbine yine Şarki Anadolu’nun harabisine nasıl Ermeniler sebebiyet verdi ise Garbi Anadolu’nun harabisine ve istiklâl harbinin bu kadar çetin ve bu kadar memleketi yıkıcı bir hal almasına da Rumlar sebebiyet verdi. Binaenaleyh bu kanunla biz o muhaberelelerin bıraktığı tesiri maliye kastediyoruz. Binaenaleyh Rumları, Ermenileri bu Tekalifi Milliye mazbatalarının bedellerinden müstefit etmemek için bir çare düşünöldü. Fakat bunu açık olarak Rum ve Ermeni diyemezdik. Muhtelif şekiller ve formüller yazıldı. Muhtelif şekiller üzerinde tetkikat yapıldı. Nihayet en az mahzurlu veyahut mahzursuz bu şekli bulduk.. Size sorarım arkadaşlar; bahusus Musa Kazım Efendiye sorarım. Tek bir Müslüman emvalini hangi hükümet, hangi memur tasfiye etti. Maksat, siyasi zümre altında bu iki unsuru saklamaktır.. Onların emlâki tasfiyeye tabi idi.”

Tarih: 3 Nisan 1340 (16 Nisan 1924)

Yer: Büyük Millet Meclisi ve 28’inci inikat, 2’inci hafi celse.

Kürsüde beyanatı veren: Eski Maliye Vekili ve Encümen Reisi Hasan Fehmi (Ataç, Gümüşhane). Tasarı, gizli celsedeki bilgilendirmeye uygun olarak aleni celse de görüşölür ve yasalaşır.

3 Nisan 1340 tarih ve 459 no’lu kısaca bilinen adıyla Mahsubi Umumi Kanun, Kasım 1988’e kadar yürürlükte kalır.”[14]

Zaten Lozan sonrası Meclisçe çıkarılan ilk kanunlardan birisinin adının Medeni Kanun olması medenileşmeye yönelik bir gösterge değil, sahipleri uzaklaştırılan/yok edilen Hristiyanların gayrimenkullerine el koymaya yöneliktir. Medeni Kanun öncesindeki Mecelle’nin maddeleri zilyedlikten dolayı iktisap (el konulan gayrimenkullerin on yıl sonra tapuya geçirme olarak okumakta sakınca yoktur. El koymalar 1915, Kanun 1926) konusunda yetersizdir. Bu konudaki boşluğu doldurmak için alel ecel [çok çabuk] Medeni Kanun

yürürlüğe konulmuştur. Her ne kadar kıyılarla ilgili medeni kanunda bir düzenleme olmaması kanunun İsviçre'den çevrilmesine yönelik olduğu iddia edilmese de biz bu konuda el koymaların kolaylaştırılması için Mahmut Esat Bozkurt'un bilinlinçli bir seçimi olduğunu düşünmekteyiz. Kemalist dönemde bir toprak reformu talebinin olmamasını da emval-i metrukelerin yağmalanmasına bağlamakta sakınca yoktur.

Tüm bu düzenlemeler ve daha fazlası olarak da yönetmeliklerle Anadolu'nun otokton Hıristiyan halkını bin yıllardır yaşadığı bu coğrafyadan kazıyarak onların maddi değerlerine el konulması için yapılmıştır.

Hıristiyan halkların maddi varlıklarına emval-i metruke denerek el konulmasını ilk kez dile getiren İsmail Beşikçi Hıristiyan halkların varlıkların üzerinde uygulanan talanı şu sözlerle ifade eder: *"19. yüzyıldaki ve 20. yüzyıl başlarındaki Osmanlı toplumuna baktığımız zaman sanayinin çok büyük bir kesiminin Rumlar ve Ermeniler tarafından kontrol edildiğini görüyoruz. İstanbul'da, Ege'de Rum sermayesi, Çukurova'da, Antep, Maraş, Urfa yörelerinde, Sivas, Erzurum, Kars taraflarında Ermenisermayesi yoğunlaşmıştır. İttihat ve Terakki'nin 'ekonominin millileştirilmesi' politikasını 'ekonominin Türkleştirilmesi' politikası olarak anlamak gerekir. Yani, Rumların, Ermenilerin sahip oldukları zenginliklerin, özellikle, toprak, atölye, fabrika, mandıra, zeytinlik... gibi taşınmaz malları onların elinden almak ve Müslüman Türk eşrafa vermek bu politikanın özü ve amacıdır. Osmanlı yöneticileri bu politikayı uygulayabilmek, başarıya ulaştırabilmek için Ermeni-Kürt, Hıristiyan-Müslüman çatışmasını da körüklemiştir. İki halkı da birbirini boğazlamaya kışkırtmış, sonunda ikisi üzerinde de efendilik sürdürme olanağını bulmuştur."*[15]

İç fetih olarak nitelendirdiğimiz Hıristiyan halklar üzerinde baskı ve talanın miladı olarak Balkan Savaşı gösterilir. İttihat ve Terakki'nin Türkleştirme politikası Balkan Savaşındaki yenilgi neticesinde billurlaşmış değildir. İttihat ve Terakki'nin ideolojisi başından beri Türkçüdür, Balkan savaşı sadece bu zihniyetin rahatça ortaya çıkmasının fırsatını verecektir. Fuat Dündar İttihat ve Terakki Cemiyetinin 1911 Selanik Gizli Kongresini Türkçü

politikaların belirlendiği ve kabul edildiği bir kongre olarak niteler ve bu kongre sonrasındaki gelişmelere dikkat çeker. Fuat Dündar'ın aşağıda verdiğimiz argümanları kuvvetlidir.[16] “Selanik’te toplanan Cemiyet’in gizli kongresinden - ki bu kongre Tunaya’nın da belirttiği gibi Cemiyet’in Türkçü politikalarının belirlendiği bir kongreydi -, bir gün evvel 29 Eylül 1911’de İtalya, Osmanlı İmparatorluğu’na savaş açar ve 4 Ekim’de Trablusgarp’a çıkarma yapar. Birkaç gün sonra bir kısım İttihatçı subay ordudan ve hükümetten onay almadan, Enver Paşa komutasında Trablusgarp’a direniş örgütlemeye gider. 24 Ekim 1911’den 25 Kasım 1912’ye kadar Trablusgarp’ta kalırlar; oysa Osmanlı devleti İtalya ile 18 Ekim 1912 tarihinde Uşi Anlaşması’nı imzalamış ve bölgenin İtalya egemenliğine geçtiğini kabul etmiştir. Bu subaylar, 1 Ocak 1913’te İstanbul’a vardıkları zaman, Osmanlı ordusu Balkan Savaşı’nı kaybetmiştir. Bu kaos ortamında, hiç gecikmeden Enver Paşa öncülüğünde 23 Ocak Darbesi gerçekleştirilir.

Bu kısa anlatım, aslında çok tartışmalı birçok noktayı barındırmaktadır: Balkanlar’da büyük bir savaşa yaklaşıldığı kritik günlerde, aralarında Enver ve Mustafa Kemal gibi Balkan kökenli subayların çoğunluğu oluşturduğu bu grubun Trablusgarp’a gitme nedenleri nedir? Osmanlı ordusunun en genç ve en yetenekli, gelecek vaat eden subayları, neden Enver Paşa’nın peşinde Trablusgarp’a sürüklenerek, olası bir Balkan Savaşı sırasında orduyu kendilerinden mahrum bırakmış olmamışlardı? Uşi Anlaşması’na rağmen savaşı bırakmak ve İstanbul’a dönmek için neden altı hafta beklemişlerdi? Bu kritik günlerde, savaşın kapıda olduğu günlerde, neden İttihatçılar hükümeti kolaylıkla muhalefete teslim ederler? Bu da yetmezmiş gibi, Almanların desteğiyle daha önceden hazırlanmış olan, olası bir savaş sırasında Makedonya’da izlenecek askerî stratejiyi belirleyen planlar neden ve nasıl ortadan kaybolmuştur? 16 Temmuz 1912’de, Halaskar Zabitan’ın muhtırası üzerine Sait Paşa başkanlığındaki İTC kabinesi istifa eder. Yani Balkanlar’da bir savaşın beklendiği günlerde İttihatçılar, iktidarı muhalefete şaşkıncı bir hoşgörülle terk ederler. Talat’ın cevabı çok şaşkıncıdır: ‘Öyleyse bırakalım öbürleri geçsin başına. Onlar da bu vatanın evlatları değil mi? Belki de bizden daha iyi başarırlar. ‘Enver Paşa ve ekibi, Trablusgarp’ta vakit yitirirken, başını Talat Paşa’nın çektiği İttihatçılar, İstanbul’da Balkan ülkelerine karşı savaş ilan

etmesi için hükümete baskı yaparlar. Savaş sonunda Goltz Paşa'nın önerdiği Osmanlı'nın Avrupa sınırları çizilmiş olur. Savaş sonucu İttihatçıların katkılarıyla oluşan yeni harita İttihatçılara 1911 kongresinde alınan kararları uygulama fırsatını verecek. Anadolu'nun homojenleştirilmesi işlemine Batı Anadolu ve Trakya'da ki Elen kökenli vatandaşların sürülmesine ve maddi değerlerine el konmaya başlanacaktır.

Talat politika uygulamalarını açıkça söylemekten çekinmeyecektir: *“Haziran 1913'deki kabinede Dahiliye Nazırı olan Talat'ın Edirne'nin geri alınması (temmuz 1913'de) sonrasında dahiliye politikasının özünü, 'Balkan Harbi'ndeki hıyanetleri tebarüz eden (meydana çıkan) anâsırdan memleketi temizlemeyi ön safa almak' olarak özetlenmiştir”*[17]

Trakya'da bu operasyonların (ameliye-i imhaiyyenin) başında bulunan Hacı Adil Bey (Arda), Meclis-i Mebusan Riyasetine, Tekfurdağı (Tekirdağ) mutasarrıfı Zekeriya Bey (Zekeriya Zihni Baj] Edirne Valiliğine terfi ettirilmiştir.[18] Karesi mutasarrıfı Dr. Reşit Diyarbakır Valiliğiyle ödüllendirilecektir. O sırada Der Zor mutasarrıfı Salih Zeki (Zor) da Alaçehir kaymakamı olarak bölgededir. Mazhar Müfid (Kansu) Dr. Reşid'in ardından Karesi (Balıkesir) mutasarrıfı da bölgede olup terfi edenlerdendir.

“Trakya ve Anadolu'dan gönderilen nüfus 1,5 milyonun üstündedir, bu rakamın yarısı ya zor koşullar altında öldüler ya da katledildiler, Türk memur ve subaylar Hıristiyanların artık Türkiye'de yaşamalarına izin verilmeyeceğini... İlan ediyorlar. Rumların el konulan emlakinin değeri 5 milyar Frankın (1 Os. Lirası = 22.8 Fransız Frankı[19]) üzerindedir”. [20] 1913 yılında Osmanlı Bütçesi 38.919.877 Osmanlı Lirasıdır.[21] O yıllardaki Osmanlı Bütçe tekniği bugünkü bütçe tekniği ile aynı olmadığını dikkate alsak bile gasp miktarı bütçenin beş katının üzerine çıkmaktadır. Vedat Eldem'in hesaplamalarına göre 1913 yılı GSMH 22.193 milyon kuruş, 1914 yılı GSMH ise 24.107 milyon kuruş olduğu[22] göz önüne alındığında el konulan değerlerin büyüklüğü ile ilgili bir fikir verebilir.

Bu süreçte yararı görülen ve ustalaşanlar Ermeni Soykırımının önde gelen aktörleri

olacaktır. Elen kökenli vatandaşlarının önemli bir bölümünü Balkan Savaşı vesilesiyle kimilerinin canlarına kastedip kimilerini de yerlerinden ederek maddi değerlerine el koyma pratiğini geliştiren İttihat ve Terakki !. Savaş sırasında yakaladığı fırsatı kaçırmayarak Savaş sırasında tehcir adı altında Soykırıma uğratarak maddi varlıklarına el koyar. Ermenilerin maddi değerleri İttihatçıların iştahını kabartmaktadır:

“Şunları çok iyi biliyoruz:

1. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Ermeni sermayesi çok yoğun.

2. 1915 Yılında Ermenilere karşı sürdürülen politikanın çok önemli yönlerinden biri de sürgündür. Sürgüne gönderilen Ermenilerin mallarına çevredeki Müslüman Türk ve Kürt eşraf tarafından el konulmuştur. Zaten, Ermenileri bölgeden kaçısa zorlamak için her türlü önlem alınmıştır. Kışkırtmalarla huzursuzluk artırılmış, kaçış için ortam hazırlanmıştır.

3. Sürgün kanlı olmuştur. Pek çok katliam, soygun yaşanmıştır. Sürgüne gönderilen Ermenilerin malları çevredeki Müslüman Türk ve Kürt eşraf tarafından yağmalanmıştır. Sürgüne gönderilenlerin beraberlerinde götürdükleri altın, bilezik gibi pahada ağır yükte hafif mallara el koyabilmek için insanlar yollarda öldürülmüşlerdir. Açlık, soğuk, hastalık, beraberlerinde taşıdıkları altınlar, ziynet eşyaları Ermenilerin tükenmelerine, çürümelerine neden olmuştur.

4. Savaştan sonra sürgüne gönderilen Ermenilerin tekrar yurda dönmeleri yasaklanmıştır. Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesinden sonra, sürgüne gönderilen Ermenilerin ve Rumların bir kısmı tekrar yurtlarına dönerek mallarına ve mülklerine sahip olmaya başlamışlardır. Rumlardan ve Ermenilerden yağmalanmış bu malların tekrar onların eline geçmesini engellemek için Kuvva-i Milliye Teşkilatı kurulmuştur. Veya Kuvva-i Milliye’nin temelindeki en önemli sınıfsal etkenlerden biri budur. Rumların ve Ermenilerin tekrar gelmelerine ve mallarına sahip olmalarına engel olmak. Onları, Ege’den, Ântep’ten,

Çukurova'dan vs. uzak tutmak. O halde sormak gerekir: Ermeni mallarına ne oldu?"[23] diye soruyor İsmail Beşikçi.

Bu konuda Maraş örneği oldukça çarpıcıdır. Patrik Zaven'in Exterminator[24] listesinde yer alan Maraş Eşrafı, Milli Mücadele'nin belkemiğidir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yöneticileri'ni tamamı Patrik Zaven tarafından soykırımla suçlandırıldığı gibi bu kişiler Kemalist dönemin önemli yerel ticari ve siyasi şahsiyetleri olarak karşımıza çıkarlar bu ailelerin temsilcileri her dönem meclise mebus tayin edilmişlerdir.

1915 Ermeni Soykırımında el konulan maddi değerlere ilişkin: *"[Bogos Nubar Paşa Başkanlığındaki] Ermeni Ulusal Konseyinin 1919 da hazırladığı rapora göre bu değer 19 milyar Fransız frankına (1 Os Lirası=22.8 Fransız Frankı[25]) ulaşmaktadır... Bunların yanında Hükümetin çıkarttığı özel kanunla Ermenilerin Türk bankalarındaki paralarına da el koymuştur. Katliamda ölen Ermenilerin [Türkiyedeki yabancı] bankalardaki paralarının da ne olduğu, bugüne kadar bilinmemektedir."*[26]

Keshishian Ekonomik Jenocid'in yanında kültürel jenocide de vurgu yaparak Ermeni halkının maddi kayıplarını yanında kültürel kayıplarını listeler: *"Sultan 2. Abdülhamit yönetiminin en kötü dönemlerinden biri olan 1910 yılında güvenlik içinde yalnız Ermeni Patrikhanesi Eğitim Komisyonunun Yönetiminde cemaatin 1100 okulunda 120.000 öğrenci okuyordu. [Bu sayının dışında özel, misyoner, yetimhane, manastır ve resmi okullarda eğitim gören Ermeni öğrenciler de vardı] Bu dönemde Doğu ve Batı Ermenistan'daki Ermeni okullarının Türkiye'deki devlet okullarından daha çok olduğu söylenmektedir. Türkiye genelinde ve Osmanlı yönetiminde yaklaşık 1736 Ermeni düşünce ve bilim insanından 600'ü 24 Nisan 1915 günlerinde, geri kalanlar da daha sonra öldürülmüştür. Bunların dağılımı da şöyledir: 196 Edebiyatçı (Şair, Romancı, Tiyatrocu, Besteci) 168 Sanatçı (Ressam, Heykeltıraş) 575 Müzisyen (Şarkıcı, Dansçı, Çalgıcı) 336 Doktor (Tıp Doktoru, Eczacı)*

176 Üniversite Öğretim Görevlisi ve Üyesi

160 Hukukçu (Avukat, Hakim ve Savcı)

62 Mühendis (Mimar ve Şehir Planlamacısı)

64 Oyuncu ve Yapımcı

1910 - 1918 yılları arasındaki dönem boyunca 103 Ermeni gazete ve haftalık dergi yayınlanmıştır. Sadece İstanbul'da 1910 yılında 80 günlük gazete ve 15 dergi yayınlanmaktaydı. Bunların dışında çeşitli hayır kurumları, sosyal, bilimsel ve kültürel kuruluşlar bulunmaktaydı ki, bunların sayısı da yüzleri bulmaktadır.

Tarihçilerin ve antropologların araştırmalarına göre Türkiye tarafından işgal edilen Ermeni topraklarında Ermeni halkına ait 1639 kilise ve manastır bulunmaktaydı. Bu kiliselerin çoğunluğu, sahip oldukları zengin kültürel özelliklerinden dolayı Ermeni dinî mimarisinin özgün belgeleri olarak kabul edilmekteydiler. [Kilise veya manastırlarda bulunan el yazması İncil veya dini kitapların yanında kıymetli resimler ve kutsal eşyalar tarihi kıymet ifade etmekteydi. Kiliselerde bulunan tunç, gümüş ve altın karışımı eşya ve kaplamaları İstanbul'a getirildikten sonra eritmek için Almanya'ya götürülmüştür.[27] Ayrıca her bir okul, kilise ve manastırın kendine kar temin eden ekili tarla, orman ve arazileri gibi gayrimenkulleri vardı]

Türkiye yönetimi tarafından bu paha biçilmez hazineleri çalındı, geri kalanı da dinamitle yok edildi. Güvenilir istatistiklere göre Türkler binden fazla kiliseyi tamamen yıktılar. Geri kalanlarını da 1915 - 1922 yılları arasında ambar, depo, kışla, garnizon ve tavlaya çevirdiler. Türk hükümeti, o zaman uluslararası üne sahip bazı kiliseleri ise yıkamadığı için, bu abidevi eserleri yabancı turistlere Hıristiyan Türkler tarafından inşa edilmiş Türk mimarisinin örnekleri olarak sunmuştur. Bu tarihi abidelere ilişkin Türk resmi politikası şöyle ifade edilebilir:

Ermeni kelimesi Türkiye'de hiçbir anlam ifade etmemelidir. Bu dünyada Ermenilerin hatırlanmaması, Ermeni mimarisinin, binalarının, hatta onları çağrıştıran hiçbir eserin gündeme gelmemesi ve hepsinin bu dünyada unutulması ve yok edilmesi, Türk kanunlarının ve adetlerinin gereğidir"[28]

Ermeni kelimesi Türkiye'de hiçbir anlam ifade etmemelidir. Bu dünyada Ermenilerin hatırlanmaması, Ermeni mimarisinin, binalarının, hatta onları çağrıştıran hiçbir eserin gündeme gelmemesi ve hepsinin bu dünyada unutulması ve yok edilmesi, Türk kanunlarının ve adetlerinin gereğidir"[28]

Dr. Rıza Nur hatıralarında, Doğu Karadeniz'deki etnik temizlikten ve bu 'temizliği' gerçekleştiren Topal Osman'dan bahsederken: [Maliye Bakanı] *"Ferid, Osman Ağa'yı halkı soyuyorsun diye azarladı. Osman Ağa şu cevabı verdi: 'Beyefendi evet para topluyorum, fakat bir Müslümanın bir habbesini almamışımdır. Aldığım hep gavur malıdır. Benim başımda binlerce haşarat var. Bunlar kanlı katil, eşkıya. Dağlarda dolaşıp millete zarar vereceklerine toplayıp düşmanla harp ediyorum. Bunlar yiyecek, giyecek ve harçlık istiyor... Bu Rumlar bize neler yapıyorlar. Paralarını, canlarını almak helaldir... Türküm, Müslümanım. Evet Türküm, dini, gavurlardan kurtarmak için çalışıyorum.'[29]*

Katliamların ve el koymaların nasıl ve kimlerle yapıldığını anlatan Topal Osman, Giresun Belediye Başkanı ve Mustafa Kemal'in Muhafız Kıtası Komutanı, Rıza Nur ise Bakandır. Bakanın talimatı gereği Doğu Karadeniz'de Hıristiyanlara ait bir iki tane kilise dışında bu kültüre ait hiç bir şey kalmamıştır. Aynı tavır Ermeni bölgesinde de söz konusudur.

Sadece Doğu Anadolu'da Mahmut Kamil Paşa'nın sorumlu olduğu bölgede kültürel jenoside ilişkin olarak, Keshishian: *"Ermeni topraklarında Ermeni halkına ait 1639 kilise bulunmaktaydı. Bu kiliselerin çoğunluğu, sahip oldukları zengin kültürel özelliklerinden dolayı Ermeni dini mimarisinin özgün belgeleri olarak kabul edilmekteydiler... Bu baha biçilmez hazineleri çalındı, geri kalanı da dinamitle yok edildi. Güvenilir istatistiklere göre Türkler binden fazla kiliseyi tamamen yıktılar. Geri kalanlarını da 1915-1922 yılları arasında ambar, depo ve tavlaya çevirdiler. Türk hükümeti, o zaman uluslararası üne sahip bazı kiliseleri ise yıkamadığı için, bu abidevi eserleri yabancı turistlere Hıristiyan Türkler*

tarafından inşa edilmiş Türk mimarisinin örnekleri olarak sunmuştur. Bu tarihi abidelere ilişkin Türk resmi politikası şöyle ifade edilebilir: 'Ermeni kelimesi Türkiye'de hiçbir anlam ifade etmemelidir'. Bu dünyada Ermenilerin hatırlanmaması, Ermeni mimarisinin, binalarının, hatta onları çağrıştıran hiçbir eserin gündeme gelmemesi ve hepsinin bu dünyada unutulması ve yok edilmesi, Türk kanunlarının ve adetlerinin gereğidir.”[30]

Gostan Zaryan 1922 yılındaki günlüğünde; “Kayıplarımız öylesine büyük ki bunun hakkında yazmak bile korkunç”[31] Sözleriyle olanlar hakkında düştüğü not etnik türdeşliğin gerçekleştirilmesinin gayr-i Türk unsurlara nelere mal olduğunu ifade ediyor. Savaş yıllarında anonim şirketlerde olağanüstü bir patlama yaşanmıştır. Meşrutiyetin ilk beş yılında (1908-1913) kurulan anonim şirketlerde yabancı ve gayrimüslim unsurlarla ortaklığa gidilmiş, şirketlerin çoğunda yabancı sermaye ağırlığını korumuştur, savaş yıllarında (1914-1918) faaliyete geçen anonim şirketlerin büyük çoğunluğu Müslüman-Türk eşraf tarafından gerçekleştirilmiştir.[32] Bu kaynak nereden bulunmuştur?

Zafer Toprak'ın incelemesinde 1908 ve 1913 arasında ki beş yıllık savaş öncesi dönemde faaliyete geçen anonim şirket sayısı toplam 113'tür, bu şirketlerin sermaye toplamı 10.596.562 Osmanlı Lirasıdır, savaş yıllarında ki dört yıllık dönemde (1914-1918) kurulan şirket sayısı 123'e yükselirken sermaye toplamı da 18.545.000 Osmanlı Lirasıyla neredeyse iki katına çıkmaktadır.[33] Şirket sayısı yükselirken Türk sermayeli şirketlerin sermayesi savaş döneminin başındaki yılın bütçesinin yarısını da aşıyordu. 1914 yılının Bütçesi 35.329.950 Osmanlı lirasıdır.

Bu sayılara yine Zafer Toprak'ın 1919 öncesinde kurulmuş ancak yukarıda zikredilen taramaları sırasında AŞ olarak rastlayamadığı ve 1927 yılında faaliyet gösteren (bunların 1918 sonrası anonim şirkete dönüştüğünü düşünmektedir) 15 adet AŞ'nin 2.294.000 liralık sermayesini de[34] eklediğimizde rakamların daha da büyüdüğünü görürüz.

Bu rakamlara İttihatçıların 1918 yılında 19 milyon Osmanlı lirası devlet tahvilini savaşın son yılı olmasına rağmen iç piyasada satabilme başarısını da ekleyelim. Ki Osmanlı ilk kez iç

piyasaya tahvil ihraç etmiştir. Burada, bu değirmenin suyu acaba nereden gelmiştir? Sorusunu sormadan geçemiyoruz.

Bu rakamları karşılaştırabilmek ve bize bir fikir vermesi açısından, Osmanlı bütçesinin 1913-14 yılında 35.329.950 Os. Lirası, 1914-15 yılında 57.841.339 Os. lirası, 1916-17 yılı bütçesinin ise 82.980.780 Os. lirası[35] olduğunu da belirtelim. [36]

Beşikçi Ermeni mallarına ne oldu sorusunu sorarak verilecek cevapları ve incelenecek konuları sıralar: 1915’de yaşama geçirilen soykırımdan sonra, pek çok taşınmaz mal ortada kaldı. Bu Ermeni mallarının akıbeti incelenmeye değer bir konudur. Ermenilerden kalan evler, dükkânlar, atölyeler, tarlalar, bağlar, bahçeler, ambarlar, değirmenler, ağıllar, mandıralar, tarımda ve sanayide kullanılan, karasaban, kağı, araba, örs, vs gibi üretim araçları vs. ne oldu? Büyükbaş hayvanlar, koyun sürüleri ne oldu? Bu konuda şöyle bir değerlendirme yapılabilir.

Bir defa, soykırım sırasında tetikçi olan, Kürtlerin, Kürt ailelerin olması mümkündür. Bu Kürtler, bu aileler, ağalardan, şeyhlerden, aşiretlerden vs. olabilir. Ermeni soykırımının planlanması, organize edilmesi, yaşama geçirilmesi, elbette İttihat ve Terakki Fırkası’nın eseridir. Ama bu gibi işlerde Kürt tetikçilerin kullanılması Türk egemenlik sisteminin üzerinde özenle durduğu bir konudur. O zaman bu tetikçiliklerinin bir ücreti olarak, bu taşınmazlardan bir kısmı onların denetimine, istifadesine sunulmuş olabilir. Bu ilişkiler, 1915’den hemen sonra, yaşanmamış olabilir. Zaten savaş vardı, altüst olma durumu vardı. Bu ilişkiler, 1915’den sonra, 1920’lerde, 1930’larda, 1940’larda, 1950lerde, daha sonraki yıllarda, ailelerin devletle işbirliği yoğunluğuna göre, zamana yayılmış bir şekilde, gelişmiş olabilir. Kürtler arasında bir ailenin çocuklarının, yani kardeşlerin, farklı farklı soyadları olduğu izlenmektedir. Bunun da Ermeni mallarının yağmalanmasıyla ilişkisi olduğu varsayılabilir. Eğer bir aileye bir parça mal verileceği belirtilmişse, kardeşlerin farklı farklı soyadları almaları sağlanarak, aile daha çok mala el koymuş olabilir. Bunun, soykırımda, Kürtlerin yaygın tetikçiliğinin bir ücreti olduğu da düşünülebilir.

İttihatçılar, Ermenilere karşı kullanılmak üzere, cezaevlerindeki tutuklularla ve mahkûmlarla da pazarlık yaptılar. Eğer Ermenileri yaşadıkları yerlerden, bir daha oralara dönemeyecekleri şekilde uzaklaştırırlarsa, onlardan kalan taşınmaz malların bir kısmının, büyükbaş hayvanların, koyun sürülerinin vs. kendilerine verileceği söylenmiştir. Uzaklaştırma işine kitlesel öldürmeler de dahildir. Eğer Ermenilere karşı bu tür operasyonlara girişirlerse, serbest bırakılacaklar, savcılıklardaki veya adliyedeki dosyaları kapatılacaktır. Ödülün büyüklüğü karşısında pek çok Kürt bu operasyonlarda rol almış olabilir. İşte Ermenilerden kalan taşınmaz malların bir kısmının da bu tür kişilere, ailelere verilmiş olması mümkündür.

Çevredeki Kürtlerden bir kısmı, Ermenilerden kalan taşınmazlara fiilen sahiplenmiş olabilir. Bunların, ileride, tapuya geçirilmesi sürecinde, devletin bu Kürtlerden, bu ailelerden istediği, herhalde, devlete sadakattir. Devlete karşı bir tutum saptandığı zaman, bu ailelerin, bu Kürtlerin elinden taşınmazlarının alınacağı herhalde, kendilerine söylenmektedir.

1915’de soykırıma uğrayan sadece Ermeniler değildi. Asuri-Süryani ve Keldani halklar da soykırım yaşadılar. O zaman, onlardan kalan taşınmazları akıbeti üzerinde de durmak gerekir. Bütün bunların, Ermeni ve Asuri-Süryani soykırımlarının, Kürt coğrafyasında, toprak-insan ilişkilerinde, toprak mülkiyeti yapısında çok önemli değişikliklerin yarattığı kabul edilebilir. Ekim 1918’de, Süryani Patriği Mar Şamun’un, Simko tarafından suikastla öldürülmesi, Eylül 1924’de Nasturi ayaklanması sürecinde yaşananların bu çerçevede değerlendirilmesi gerekir. Şu veya bu şekilde yerlerini yurtlarını terke zorlanan Asuri-Süryanilerin taşınmaz malları ne olmuştur?

Örneğin, bugün, 1915’den önce, Ermenilerin veya Süryanilerin yaşadığı köylerde, koruculuğun daha kolay bir şekilde örgütlendiği söylenebilir. Şöyle bir durumu da varsayabiliriz: canını kurtarmak için Müslümanlığı kabul etmiş Ermeniler, Ermeni aileler de olabilir. Bunlar, mallarını-mülklerini, bunların en azından bir kısmını korumuş olabilirler.[37] Bu konuda özgül bir örnek Urfa’dan verilebilir. İttihad’a yardımcı olan

Ermeniler tehcir'den istisna edilerek, ihtidalarına [din değiştirmelerine] izin verilerek malları iade edilmiştir:[38]

Dahiliye Nezareti Aşair ve Muhacirin M¼diriyeti Umumiyesi

Dahiliye Nazırı Tal'at Beyefendi namına M¼dir-i Umumi ř¼kr¼ [Kaya] Beyefendiye,

Maliye Nazırı Vekili Ta'lat Beyefendiye

Tezkere

Urfa Hadisesinde cihet-i askeriyeye klavuzluk etmiş olmaları ve kaffe-i mahalli kumandanlığının tensibi [uygun bulması] üzerine sevkleri istisna edilmiş [g¼nderilmelerinden vazgeçilmiş] ve bi'l-ahire ihtida etmiş [sonradan din değiştirmiş] olan ondokuz şahsın buldukları mahallerde ibka [bırakılma] ve mallarının kendilerine iade ve ita edilip edilmeyeceğini m¼stezin [izin isteyen] Urfa mutasarrıflığının telgrafnamesi ol babda 28 Teşrin-i evvel 331 [10 Kasım 1915] tarihinde bi'l-umum vilayata [b¼t¼n illere] ve elviye [sancaklar] ve gayri m¼lhaka [bağımsız sancaklar] ile olvakt tasfiye komisyonları vazifesinde bulunan Emval-i Metruke idare komisyonlarına ta'mimen tebliğ kılınan ta'limatname suretiyle birlikte leffen [zarf içinde] takdim kılınmıştır. Mezkur [söz konusu] ta'limata ve eşhas-ı mezkurenin [sözü edilen şahıslara] hidemat-ı vakıa [olaydaki yardımlarına] ve ihtidalarına nazaran ibkalarıyla mallarının iadesi muvafık [uygun] bulunmuş olmakla mahalline ol babda cevap tasdiri menut- rey-i Samileridir. Ol babda H¼lusa: Urfa'da istisna edilen ondokuz kişiye olunacak muameleye dair.

İmza

13 Haziran 332 [26 Haziran 1916]

B¼t¼n bu ilişkileri mikro d¼zeyde incelemekte yarar vardır. Örneğin bu ilişi Lice'de, Silvan'da, Bismil'de, Kara-koçan'da, Kiği'da, Hınıs'ta, Digor'da, Derik'te, Muradiye'de, Kızıltepe'de, Başkale'de, Bitlis'te, Muş'ta, Çukurca'da vs. nasıl gelişti? Konusunun ayrıntılı bir şekilde, zengin olgusal dayanaklarıyla incelenmesi gerekir. Bu satırların yazarı y¼zyıl önce Hıristiyanların yaptığı sulama kanallarının hiçbir değişiklik olmadan Çukurca'da halen kullanıldığına şahit olmuştur.

Bu olaylar, mikro düzeyde incelenebileceği gibi, makro düzeyde de incelenebilir. 1915’de bazı Kürt aileler, Ermenilere karşı geliştirilen operasyonlarda, Ermenilerin sürülmesinde rol sahibi olmuş olabilir. 1990’lardaysa, bu Kürtler, devlet zorlamasıyla yerlerinden-yurtlarından sürülmüşlerdir. Yirminci yüzyılın başlarında ve sonlarında meydana gelen bu iki olgunun irdelenmesi, artık tarih felsefesinin alanına girmektedir.

Milli Güvenlik Kurulunun Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü’ne gizli bir yazı göndererek Osmanlı tapu arşivlerinin Türkçeleştirilip bilgisayara aktarılmasına karşı bu sorulara cevap bulunmasın diye karşı çıktığı açıktır. MGK Seferberlik ve Savaş Hazırlıkları Planlama Daire Başkanı- Tuğgeneral Tayyar Elmas, 26 Ağustos 2005’de ‘gizli’ ibareli görüşleri açıklayıcıdır: *“Osmanlı Devleti dönemine ait söz konusu defterlerin içerdiği bilgilerin etnik ve siyasi (asılsız soykırım, Osmanlı vakıfları ve benzeri) istismara malzeme olabileceği ve ülkemizin içinde bulunduğu koşullar dikkate alındığında, kısmen ya da tamamen çoğaltılarak dağıtılmamalarının, genel arşiv çalışması yapılan merkezlere devredilmemelerinin, dolayısıyla buldukları Tapu ve Kadastro Müdürlüğü’nde muhafaza edilmelerinin ve kullanılmasının ülke menfaatleri açısından sınırlı tutulmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.”*

Osmanlı dönemi tapu kayıtları konusunda, yukarıda sözü edilen Genelkurmay uyarısını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Emval-i metrukeler ile ilgili bu karartma önemlidir. Çünkü bu talana herkes katılmıştır. Talan açığa çıkacaktır. Bu bakımdan iktidarın endişeleri anlaşılır bir şeydir. Kemalist rejimin ilk yıllarında Kemalist mebuslar da bu yağmanın içindedirler. 1926 yılında hiçbiri değil Ankara, Anadolu kökenli olmayan Kemalist mebuslar muhtemelen emval-i metrukeden (Ankara’da savaş öncesi Hıristiyan nüfus oldukça fazladır) edindikleri gayrimenkulleri elçiliklere satarlar. Aşağıda tesbit edebildiklerimizi veriyoruz:

Çankaya semtinde Mardin mebusu Yakup Kadri’ye ait olan bağın satın alınarak Fransız sefaretine tahsisi 25.5.929/3634 (mebus Yakup Kadri, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’dur)[39] Kavaklıdere de Tunalı Hilmi Beye ait arsanın satın alınarak İran

sefaretine tahsisi 18.7.26/3797, (Tunalı Hilmi Makedon kökenlidir, ve Bolu ve Zonguldak mebusluğu yapmıştır.)[40] İtalyan sefaretini inşaatı için lüzumlu ve Siirt mebusu Mahmud ve Başbakanlık özel kalem müdürü Necmeddin Sahir'e ait arsanın satın alınarak adigeçen sefarete tahsisi (mebus Mahmud, Mahmut Soydan'dır İktidarın borazanlarından Milliyet Gazetesi sahibidir, M. Kemal'in yakın çevresindedir. Necmeddin Sahir, Necmeddin Sahir Silan'dır ve daha sonra Tunceli mebusluğuna getirilir)[41] Bozok mebusu Salih'e ait arsanın satın alınarak İngiltere sefaretine tahsisi (mebus Salih, M. Kemal'in yaveri Salih Bozok'tur, sofradandır, M. Kemal öldüğünde teessüründen intihara kalkıştığı söylenir)[42] Ankara Çankaya yolunda, aşağı ayıracıdaki eski Nafia Vekili Süleyman Sırrı ile cumhurbaşkanlığı yaveri Rusuhi beylere ait arazinin hükümetçe satın alınıp Mısır Elçiliğine temlik 21.3.26/3341 (Süleyman Sırrı, Süleyman Sırrı Day'dır. Trabzon mebusudur. kendisiyle ilgili şöyle bir anekdot anlatılır: 'seçim' daha doğrusu, M. Kemal'in mebusları atama öncesidir. S. Sırrı Dolmabahçe'de M. Kemal'i ziyaret etmek için gider, bir rivayet, görüşemez sadece deftere imza atar, dönerken arkadaşları sorarlar: Seçim bölgeneye ne zaman gideceksin? S. Sırrı cevap verir: Oradan geliyorum. Yaver Rusuhi de, Rusuhi Savaşçı Bandırma vapurundan beri M. Kemal'le birliktedir)[43] İtalyan sefarethanesi inşaatı için Siirt mebusu Mahmud beye ait arsanın... alınması (Mahmud Bey'e ilişkin bilgi yukarıda verilmiştir)[44]

Mal sahibi, mülk sahibi, hani nerde ilk sahibi? sözünün tam da sırasıdır.....

- [1] Levon Vartyan, Ermeni 15'i ve Ermeni Emvali Metrukeleri, Beirut 1970 s. 46.
- [2] Age., s. 106.
- [3] BCA 272 10 1 1 20
- [4] BCA 272 10 1 2 18/2
- [5] BCA 272 10 1 2 18/1
- [6] BCA 272 12 36 9 7/3
- [7] BCA 272 12 36 9 7/2
- [8] BCA 272 12 36 9 7/1
- [9] Nazır Talat'ın fiili uygulaması, Yusuf Hikmet Bayur tarafından "Görüldüğü gibi

- Dahiliye Nezareti, yani Talat Bey, Meclis-i Vükela'dan karar almadan ve bu işle ilgili kanun-u muvakkat çıkarttırmadan Ermeni tehcirine başlattırmıştır ve bu ağır sorumluluğu tek başın almaktan kaçınmamıştır” şeklinde değerlendirilmiştir Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkilâbı Tarihi, cilt: III-kısım: III, Atatürk KDTYH Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. baskı, Ankara-1991, sf. 38 Aktaran Nevzat Onaran,Osmanlı'da ve Cumhuriyet'te Ermeni ve Rum Mallarının Türkleştirilmesi, Yakında Belge Uluslar arası yayıncılık tarafından yayınlanacak
- [10] www.maliye.gov.tr/Mayem/new/sx/Etkinlikler/konferans/tehcir/Slaytlar.pps
- [11] Nevzat Onaran, Osmanlıda ve Cumhuriyette Ermeni ve Rum Mallarının Türkleştirilmesi
- [12] Osmanlı Belgeleri, sf. 30-32'de BOA. Meclis-i Vükela Mazbatası, 198/163 Akt. Nevzat Onaran.
- [13] Nevzat Onaran, Osmanlıda ve Cumhuriyette Ermeni ve Rum Mallarının Türkleştirilmesi,
- [14] Age.
- [15] Beşikçi İsmail Bilim-İdeoloji Devlet -Demokrasi ve Kürt Sorunu Yurt 1991 s 234
- [16] Fuat DüNDAR, Modern Türkiye'nin Şifresi, İletişim Yayınları, 2008, s 57-58
- [17] Halil Menteşe, Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul-1986, s. 165-166 Aktaran Nevzat onaran, Osmanlı'da...
- [18] Taner Akçam İnsan hakları ve Ermeni Sorunu İmge, 2002 s. 192
- [19] 1914 yılında ve 1915 sonuna kadar 1 Osmanlı Lirası = 22,8 Fransız Frangı değerindedir. Ancak 1916 ve sonrasında büyük miktarlarda basılan Osmanlı kağıt parasının kur değeri hızla düşmüştür (Şevket Pamuk)
- [20] Taner Akçam İnsan... s. 192
- [21] Çavdar Tefvik Türkiye Ekonomisinin Tarihi İmge 2003 s. 124
- [22] Age., s. 101
- [23] İsmail Beşikçi Bilim-İdeoloji ... s. 234-235
- [24] Patrik Zaven'in Exterminator listesi Belge Uluslar arası yayıncılık tarafından yayına hazırlanmaktadır

- [25] Ermenilerin kayıplarıyla diğerlerinin kazanımları arasındaki ilişki aşağıda ayrıntılandırılmıştır.
- [26] Alexander Keshishian, El-Menakiş ul- 'Arabiye Ve el-Mejazir ul-Ermeniyye (Arap katliamı ve Ermeni Soykırımı) Arapça, Aleppo 1994 s. 248-254
- [27] Patrik Zaven'in "Patriklik Hatıralarım" s. 290 (Ermenice 1947 Kahire) Yakında Belge Uluslararası yayıncılık tarafından yayınlanacak
- [28] Alexander Keshishian, Age s. 248-254
- [29] Dr Rıza Nur Hayat ve Hatıratım C. 3 işaret 1992, s. 163-164
- [30] Aleksander Keshishian Arap Katliamı s. 248-254
- [31] Peter Balakian, Kaderin Kara Köpeği Çev . Argun Ateş Belge y. 2005 s. 81
- [32] Zafer Toprak Türkiye'de Milli İktisat, (1908-1918) Yurt Y. 1982 s. 58
- [33] Age., s. 358-365
- [34] Age., s. 365
- [35] Tevfik Çavdar Türkiye Ekonomisi Tarihi s. 124
- [36] Daha Geniş bilgi Sait Çetinoğlu, Sermayenin 'Türk'leştirilmesi, Resmi Tarih Tartışmaları -2, Ed. Fikret Başkaya, Özgür Üniversite Kitaplığı, 2005
- [37] İsmail Beşikçi, Sunuş, Resmi Tarih: Kürt sorununda Temel Sorunlar, Resmi Tarih Tartışmaları-6 , Özgür Üniversite Kitaplığı 2009, s 13-15,448-450
- [38] BCA 272 11 8 8 10
- [39] BCA . 030.18.1.1/19.34.14
- [40] BCA. 030 18.1.1/ 19.42.18
- [41] BCA. 030.18.1.1/16.70.14
- [42] BCA 030.18.1.1/16.67.10
- [43] BCA. 030.18.1.1./18.19.19
- [44] BCA.030 18.1.1/ 18.24.4